

О. Воловик, Асп.
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

НЕУРОЖАИ КАК ПОСЛЕДСТВИЯ АНОМАЛЬНЫХ ЯВЛЕНИЙ ПРИРОДЫ В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ XVIII В.: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ ОБЗОР

В статье анализируется состояние научного исследования проблемы неурожая XVIII в. в Российской империи, вызванных аномальными явлениями природы.

Ключевые слова: климат, неурожай, голод, историография, Российская империя.

O. Volovyk, Graduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

CROP FAILURES AS THE EFFECTS OF ANOMALOUS PHENOMENA OF NATURE IN THE RUSSIAN EMPIRE XVIII CENTURY: HISTORIOGRAPHICAL REVIEW

The article examines the statescientific research of a problem of bad harvests of the XVIII century in the Russian Empire caused by abnormal phenomena of nature.

Keywords: climate, cropfailure, famine, historiography, Russian Empire.

УДК 94(420) "19"

Р. Ганцян, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

КОНЦЕПЦІЯ ЄДНОСТІ СВІТОВОЇ ІСТОРІЇ У ВИСВІТЛЕННІ БРИТАНСЬКИХ ІСТОРИКІВ ЛІБЕРАЛЬНО-ІДЕАЛІСТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Вперше у вітчизняній історіографії приділено увагу історіософським засадам ліберального ідеалізму, як окремого напрямку в британській соціогуманітаристиці загалом, та історичній науці зокрема. З'ясовано специфіку та наслідки глобалізації та інтернаціоналізації для світової історії у висвітленні ліберальних ідеалістів.

Ключові слова: ліберальний ідеалізм, світова історія, взаємозалежність, інтернаціоналізм

Із появою кантіанської традиції однією із основних історіософських проблем, характерних для пересічного європейського історика, стає питання єдності та неподільності людської історії. Особливо це стало актуальним після утворення ЮНЕСКО у 1945 р., адже одним із пріоритетних завдань цієї організації в рамках ООН стала пропаганда інтернаціоналізму, вироблення різноманітних форм людської співпраці та боротьба проти расизму. Досвід двох світових воєн говорив, за словами А. Тойнбі, що або людство буде мати спільну історію, або не буде мати ніякої [2, с. 245]. На щастя для гуманітаріїв-інтернаціоналістів вони отримали спадщину від спільноти британських ліберально-ідеалістичних істориків, котрі ще на початку XX століття помітили процес синтезу окремих локальних хронік в загальносвітову історію.

Окремі дослідники британського ліберального ідеалізму, такі як Д. Лонг, Л. Ашворт, А. Осіандер, П. Вілсон, лише на сучасному етапі вдаються до висвітлення історіософських засад цього напрямку в рамках британського суспільствознавства. Однак в силу того, що вони розглядають дану проблему найчастіше в рамках теорії міжнародних відносин чи політичної філософії, у їхніх дослідженнях втрачається зв'язок із тими проблемами, що були характерними у першій половині XX ст. для британської і загальноєвропейської історичної науки. Загладити прогалини у межах даної наукової проблеми є завданням цієї розвідки.

На протязі XIX століття гегелівсько-ранкеанська традиція (за прізвиськом німецького історика Л. фон Ранке та філософа Г. Гегеля) шукала історичну єдність, як правило, в рамках однієї нації. Однак, по закінченні етапів національного відродження та державотворення, що були характерними для Європи XIX століття, та початком глобалізаційних тенденцій ставало очевидним те, що світова історія є чимось більшим, ніж звичайна сума національних історій. На початку XX століття пересічний європейський гуманітарій не міг не рахуватися із глобалізаційними тенденціями, які проходили у формі світової інтеграції, екуменізації, стандартизації, універ-

сализації тощо, адже у цей час "значні соціальні та політичні питання виходять за рамки геополітичних кордонів окремих націй" [14, с.26]. Як відзначав із цього приводу японський дослідник Й. Ікеда, "глобалізований світ потребував глобальних ідей" [9, с.99].

Після того, як наприкінці XIX ст. був завершений у Європі етап націотворення, націоцентрична історіографія в очах британських істориків на початку XX ст. вичерпала свій зміст, так само, як із закінченням вікторіанської доби для британських ліберально налаштованих гуманітаріїв, вихованих на засадах ідеалістичної філософії та космополітичної античної історії, вичерпав свою актуальність індивідуалізм, взятий сам по собі. До початку XX ст. жодна із запропонованих гносеологічних моделей історичного пізнання, згідно із відомим у Європі та США британським істориком Дж. Брайсом, не могла бути взята за взірць при написанні універсальної історії [5, с. XXV].

Безумовно, ідея універсальної історії з'явилася ще з часів Геродота, про що на початку XX ст. у Британії зазначають такі історики, як Дж. Брайс, Дж. Баррі, Р. Марвін та ін. Однак лише після того, як відбулося становлення принципів історизму на протязі XIX століття, стало можливим на початку XX ст. означити поняття універсальної історії. Під цим поняттям Дж. Брайс розуміє історію, яка об'єднує усі нації, пов'яже усі народи один з одним та "висвітлить їхні аннали, як органічну цілісність" [5, с. XXI]. Таким чином, вперше у практиці спільноти англо-саксонських істориків ідея універсальної історії пов'язується не лише із країнами Європи і не лише із цивілізацією; вона асоціюється із історією усього світу, як єдиної, взаємопов'язаної холічної системи. Подібні зміни в історичному мисленні дали змогу припустити Дж. Баррі під час своєї інаугуральної лекції в честь зайняття кафедри Нової історії Кембриджського університету у 1903 р., що "єдність історії є її найвищим сенсом" [7, с. 28].

Якщо Дж. Брайс береться за розробку проблеми універсальної світової історії на початку XX ст., то її

надає найбільшого розвитку А. Тойнбі, про якого П. Костелло відзначив, що "мабуть протягом століття не було іншого такого історика, спроможного опанувати... більш всеохоплюючої застосованої парадигми універсальної історії [10, с.97]". Згідно із А. Тойнбі, "впродовж віків людство було роз'єднане; у наші дні ми на кінець-то об'єднані" [2, с. 324]. Подібно до Дж. Брайса, який певний час виступав у ролі наставника для А. Тойнбі, цей історик критикує націоцентричне трактування історії, як неадекватну методу навіть для істориків ХІХ ст. Однак навіть звужувати історію до розгляду цивілізацій чи світових релігій теж недостатньо, адже "цивілізації, як і нації, множинні, а не одиничні" [2, с.265]. Лише універсальна історія для А. Тойнбі була "інтелегібельною; "усе інше було недостатнім" [17, с. 46-50].

Якщо говорити про конкретні ознаки єдності світової історії у ХХ ст., то вони, на думку ліберальних ідеалістів, проявилися у різних формах. Перш за все, взаємозалежність стала можливою за рахунок "опанування дистанції", що було зроблено, на думку професора історії Манчестерського університету Р. Мюра, найбільшою мірою, "протягом життя сучасних людей" [12, с.6]. Інші прояви процесу глобалізації проявлялися у індустріалізації усіх сфер людської діяльності, творенні світової правничої системи, стандартизації людського побуту у різних країнах та континентах, і, нарешті, завершенні процесу розподілу світу серед значних геополітичних гравців [11, с.193].

Спостереження цих процесів у новітню добу у свідомості ліберально орієнтованих британських гуманітаріїв, зорієнтованих внаслідок своєї університетської освіти на ідеалістичних засадах, призвело до розробки питання інтернаціоналізації та інтеграції світової історії. Ця проблема була охарактеризована істориком Дж. Брайсом наступним чином: "Уперше в аналах нашої планети її жителі стали одним цілим" [6, с.4].

Питання інтеграції та інтернаціоналізації світової історії доволі тісно було пов'язаним із принципом взаємозалежності (interdependence), який спільнота ліберально-ідеалістично налаштованих істориків виокремлювала, як основоположну рису історії сучасності. Цю проблему, притаманну історії сучасності, вперше поставив у рамках філософії історії А. Ціммерн, який у своїй інаугуральній лекції на тему міжнародних відносин, читаної у Оксфорді у 1931 р., наголосує на поглибленій інтеграції світу і його складових, що є результатом технологічних інновацій [20, с.13].

Із проблеми взаємозалежності поставала інша проблема – війни і миру –, яка в епоху індустріального модернізму ставала усе більш загрозливою для людства. Ідеї праці британського публіциста Н. Енджелла "Велика ілюзія" групувалися навколо теорії, відповідно до якої війна між розвинутими промисловими державами, яка має на меті завоювання чужої території, стала необґрунтованим інструментом в умовах високої економічної взаємозалежності. Обмірковуючи проблеми, спричинені Балканськими війнами, Н. Енджелл додає, що, оскільки на сучасному етапі взаємозалежність посилювалася, воєнний конфлікт не приносив значної вигоди [3, с.29-30]. Так само ставиться до цієї проблеми Л. Вульф, котрий стверджує, що зростання економічних зв'язків між державами означає, що конфлікти набули більших глобальних масштабів, ніж у минулому: "Світ на стільки тісно пов'язаний, що тепер... кожна війна загрожує перерости у світову війну" [18, с. 184-185].

Цікавим є той факт, що багато британських спеціалістів із історії сучасності за освітою були антикознавцями (А. Ціммерн, Дж. Брайс, А. Тойнбі, Г. Муррей тощо). Тому не дивним є трактування сучасної історії ци-

ми гуманітаріями критеріями полісної системи та екуменічного розвитку. Так, згідно з Г. Мурреем, який постійно застосовував свої знання із еллінізму при дослідженні історії сучасності, людська спільнота, правильно мислима, була "не хаос ворогуючих інтересів, а космос, урегульована цілісність". Мета була "Велике місто", у якому усі люди були вільними жителями [15, с.43-44].

Для А. Тойнбі установа глобальної екуменічної "універсальної держави" була запорука збереження західної цивілізації на противагу песимістичним висновкам О. Шпенглера, із яким самого А.Тойнбі часто порівнюють. Сам Західний світ, на його погляд, рухався на шляху до уніфікації. Ідеалом розвитку всесвітньої історії він бачив "Екуменополіс, місто, яке охопить усю ойкумену, увесь населений світ", глобальну державу, яка, на його думку, є єдиною структурою за бажання усього людства вижити у індустріальну добу. Дж. Гобсон теж був переконаний у те, що національні зобов'язання перебували не у меншій взаємозалежності, ніж індивідуальні. Цей мислитель над проблемами сучасності зазначав, що лише створення міжнародного уряду на федеративних позиціях здатне змінити ситуацію на краще [8, с.408-409].

Л. Вульф іде ще далі у даному питанні, відшукуючи у новій історії "природну тенденцію руху світової спільноти до міжнародного управління". Одним із завдань при написанні його праці "Міжнародний уряд" було з'ясувати, яких дієвих результатів було досягнуто на шляху до світової кооперації [16, с.63]. Л. Вульф підрахував, що у 1914 р. у світі налічувалося близько 500 міжнародних організацій. Це означало, що важко знайти сферу життя, у якій не були би представлені інтернаціональні інтереси, що дозволяє людям усіх станів і рас об'єднуватися разом із метою пропаганди цих інтересів. Ці інституції, за його словами, не були вимислом ідеалістів, а виникали із метою відповідності історичним реаліям.

Не менш важливим проявом єдності та неподільності світової історії у свідомості британських гуманітаріїв було налагодження наукових, культурних та освітніх комунікацій. Так, Дж. Брайс відзначає, що наукові та дослідницькі контакти є тими зв'язками, які поєднують увесь цивілізований світ" [4, с.137]. Однак він схильний констатувати, що цього ще не сталося, адже недостатньої уваги приділяється як у США, так і у Британії історії Європейського континенту і навпаки. Аналогічну позицію займає Р. Мюр, згідно з яким "знання та ідеї цивілізованого світу стали загальним надбанням на такому високому рівні, який було не відчутно, починаючи із часів Римської імперії". Говорячи про процес інтернаціоналізації, цей історик відмічає, що "найбільші мислителі та письменники кожної країни стали загальнодоступними для решти світу" [11, с.190-191].

Отже, для спільноти істориків із ліберально-ідеалістичними поглядами на історію сучасності загальносвітові процеси інтеграції, стандартизації та уніфікації були очевидними. Ці процеси були бажаними за умови мирного розвитку подій, однак надмірна глобалізація призводила до непоправних наслідків у випадку ведення війни, підсилюючи її деструктивність на сучасному етапі, що було охарактеризовано Г. Мурреем наступними словами: "Нації можуть зруйнувати одна одну або допомогти одна одній" [13, с.199].

Із цього приводу виникала проблема, на скільки людські спільноти помічають невинний процес змін, спричинений індустріальним модернізмом, адже, якщо "взаємозалежність не буде правильно осмислена та використана, це загрожує зруйнувати світ у більшій мірі, ніж це було у дні, коли людство було ізольоване на самодостатні соціальні одиниці" [12, с.28].

А. Тойнбі запевняє у тому, що лише трансформація історичного погляду європейців призведе до "ментальної та моральної революції на Заході". Однак, згідно з А. Тойнбі, цього не сталося після жодної зі світових воєн. А. Ціммерн із жалем констатує, що європейська спільнота так і не досягла усієї серйозності проблеми єднання світової історії, а додаткової освіченості не завадило би навіть "найбільш політично освіченим людям" [19, с.70].

А. Тойнбі вважає, що нездатність А. Ціммерна реалізувати задум і написати працю "Сучасна Співдружність" по аналогії із його іншою працею "Грецька Співдружність" (1911 р.), була трагедією, яку, згідно із цим істориком, "слід шукати у самому характері та темпераменті Альфреда" [1, с.339]. Однак, на нашу думку, А. Ціммерн, будучи об'єктивним істориком, так і не побачив передумов для того, щоб написати сучасну історію світової спільноти за аналогією із Британською Співдружністю чи грецькими полісами, як інтегрованого взаємопов'язаного універсуму. Тому цю обставину доцільно розглядати не у якості "індивідуальної трагедії", а скоріше трагедії усього міжвоєнного періоду в очах усіх ліберальних ідеалістів. Що стосується самого А. Тойнбі та його колег, то їхні холічні моделі трактування історії, наполягання на радикальному реформуванні Заходу та впровадженню інтернаціоналізму були значною мірою проігноровані академічною спільнотою, що відкидало ідеї єдності та неподільності світової історії на середину ХХ століття на другий план.

Список використаних джерел

1. Тойнбі А. Дж. Пережитое. Моивстречи / Пер. с англ. М. Ф. Носова. – М.: Айрис-пресс, 2003. – 672 с. – (Библиотека истории и культуры).
2. Тойнби А. Дж. Цивилизация перед судом истории. Сборник / [Пер. с англ. подред. д. и. н., проф. В. И. Уколовой и к. и. н. Д.Э. Харитоновича]. – М.: Айрис Пресс, 2003. – 592 с.

3. Angell N. Peace theories and the Balkan War / Norman Angell. – L.: Horace Marshall, 1912. – 88 p.
4. Bryce J. International Relations. Eight Lectures Delivered in the United States in August, 1921 / James Bryce. – L.: Macmillan Company, 1922. – 275 p.
5. Bryce J. Introductory Essay / History of the World. A Survey of Man's Record. Complete in eight volumes / [edited by Helmut F. Hans]. – Leipzig and Vienna Bibliographisches Institut – volume 1. Pre-History – America and the Pacific Ocean. – N.-Y.: Dodd, Mead and Company, 1902. – P. XVII – XL.
6. Bryce J. World History. The Annual Raleigh Lecture / James Bryce. – L.: British Academy, 1919. – 27 p.
7. Burry J. B. An Inaugural Lecture. Delivered in the Divinity School Cambridge on January 16, 1903. – Cambridge: University Press, 1903. – 39 p.
8. Hobson A. J. Richard Cobden: The International Man / A. Hobson. – L.: George Allen and Unwin, LTD, 1918. – 421 p.
9. Ikeda J. International Relations as Cosmopolitan History of Ideas / Ritsumeikan International Affairs. – 2011. – Vol. 9, № 1. – P. 81 – 102.
10. Kuokkanen P. Prophets of Decline. The Global Histories of Brooks Adams, Oswald Spengler and Arnold Toynbee in the United States, 1896 – 1961. Academic Dissertation. – T.: University of Tampere, 2003. – 161 p.
11. Muir R. Nationalism and Internationalism. The Culmination of Modern History / R. Muir. – L.: Constable & Company LTD, 1916. – 198 p.
12. Muir R. The Interdependent World and Its Problems / Ramsay Muir. – Washington – London: Kennikat Press, 1933. – 203 p.
13. Murray G. From The League to the UN / G. Murray. – O.: Oxford University Press, 1948. – 217 p.
14. Murray G. The League of Nations and Democratic Idea / The League of Nations. / [Viscount Grey, sir Frederic Polloc, Professor Gilbert Murray, Viscount Bryce and others]. – L.: Oxford University Press, 1919 – 149 p.
15. Murray G. Liberty and Civilization / G. Murray. – L.: George Allen and Unwin, 1938. – 94 p.
16. Thinkers of the Twenty Years' crisis: Interwar Idealism re-assessed / [edited Long D., and Wilson P.]. – Oxford: Clarendon Press, 1995. – 346 p.
17. Toynbee A. A Study of History: In 12 volumes / A. Toynbee. – O.: Oxford University Press, 1934. – Vol. I. Introduction: The Geneses of Civilizations, part one. – 332 p.
18. Woolf L. International Government: Two Reports by L. S. Woolf Prepared for the Fabian Research Department, Together with a Project by a Fabian Comitee for a Supernational Authority that will Prevent War / L. Woolf. – L.: Unwin Limited, 1916. – 259 p.
19. Zimmern A. Spiritual Values in World Affairs / Alfred Zimmern. – Oxford: Clarendon Press, 1939. – 177 [1] p.
20. Zimmern A. The Study of International Relations. An Inaugural Lecture, Delivered Before the University of Oxford on 20 February 1931 / A. Zimmern. – Oxford: Clarendon Press, 1931. – 27 p.

Надійшла до редколегії 11.06.13

Р. Ганця, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

КОНЦЕПЦИЯ ЕДИНСТВА МИРОВОЙ ИСТОРИИ В ОСВЕЩЕНИИ БРИТАНСКИХ ИСТОРИКОВ ЛИБЕРАЛЬНО-ИДЕАЛИСТИЧЕСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ

Впервые в отечественной историографии уделено внимание историософским принципам либерального идеализма, как отдельного направления в британской социогуманитаристике в целом, и исторической науке в особенности. Выявлено специфику и последствия глобализации и интернационализации для мировой истории в освещении либеральных идеалистов.

Ключевые слова: либеральный идеализм, мировая история, взаимозависимость, интернационализм.

R. Hantsyan, Postgraduate student

Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv

THE CONCEPTION OF THE UNITY OF WORLD HISTORY BY BRITISH LIBERAL-IDEALIST HISTORIANS

For the first time in the national historiography it has been paid attention to the principles of liberal idealism as a separate trend in British social studies and historical scholarship in the first half of the twentieth century. It was found specifics and the consequences of globalization and internationalization to world history as it was interpreted in liberal-idealist tradition.

Keywords: liberal idealism, world history, interdependence, internationalism.

УДК 94(591)+327.8(73)

Н. Городня, канд. іст. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

СТРАТЕГІЯ "ЗАЛУЧЕННЯ" М'ЯНМИ В ПОЛІТИЦІ США ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА Б.ОБАМИ

Вперше у вітчизняній історіографії проаналізовано зміни в політиці США щодо М'янми за президентства Б.Обами; чинники, що їх обумовили; їх попередні результати й перспективи, що розглядаються в контексті реалізації Вашингтонської стратегії "залучення" та реформ у М'янмі, здійснюваних урядом Тейн Сейна.

Ключові слова: США, М'янма, адміністрація Обами, стратегія "залучення", регіональна політика.

Президент Б.Обама прийшов в Білий дім в січні 2009 р. під гаслом відновлення американського лідерства, що визначалося в термінах ліквідації перешкод до співробітництва, побудови нових і глибших партнерств

у кожному регіоні, здійснення політики мобілізації більшої кількості партнерів для вирішення спільних проблем. Початковим пунктом колективних дій мало бути "залучення" США інших держав, включаючи ворожі,

© Городня Н., 2013